

Конституційне право; муніципальне право

УДК 323

Літошенко Олена Святославівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри приватного права

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Litoshenko Olena

PhD in Laws, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Private Law

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

ORCID: 0000-0003-0437-3149

Богдан Ольга Василівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії права та держави

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Bogdan Olga

PhD in Laws, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Theory and History of Law and State

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0002-8090-846X

Пугачов Микола Іванович

доктор економічних наук, завідувач відділу

економіки аграрного виробництва та міжнародної інтеграції

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Pugachov Mykola

Doctor of Economic Sciences, Head of the Department of

Agrarian Production Economics and International Integration

National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"

ORCID: 0000-0002-7507-5870

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ
ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ
REGULATORY AND LEGAL BASIS OF ENSURING HUMAN RIGHTS
IN UKRAINE**

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню нормативно-правових засад забезпечення прав людини в Україні. Встановлено, що забезпечення прав людини виступає єдиним, цілісним і якісно самостійним явищем правової системи, яке є комплексом взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, які створюють належні юридичні та фактичні можливості для повноцінного здійснення кожним своїх прав і свобод.*

Виокремлено загальні положення, які характеризують забезпечення прав людини, а саме: 1) це система соціально-економічних, політичних, юридичних умов, способів та засобів; 2) заходи, через які виражено зміст забезпечення, спрямовано на фактичну реалізацію та охорону прав, які є об'єктом гарантування; 3) указані заходи детермінують наявність рівних можливостей при вступі суб'єкта права у конкретні правовідносини; 4) указані заходи є забезпечувальною системою правових та соціальних механізмів, яку сформовано в конкретній державі відповідно до наявного стану розвитку суспільних відносин тощо.

Встановлено, що нормативно-правове забезпечення прав людини це комплексом взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів імперативно-нормативного упорядкування й організації діяльності суб'єктів та об'єктів управління, що створюють належні юридичні та фактичні можливості для повноцінного здійснення кожним своїх прав і свобод.

Зазначено, що на зміст нормативно-правового забезпечення прав людини впливатиме як стан функціонування державних органів, так і розвиток демократичних інституцій в державі. Виокремлено основоположні нормативно-правові акти, що певним чином забезпечують права людини. Зроблено акцент на обмеженнях прав людини в період дії

правового режиму воєнного стану. Встановлено, що забезпечення прав людини в період дії правового режиму воєнного стану має відповідати загальним ідеям про права людини з врахуванням корективів, що неможливо відхилити.

Виявлено, що право на конфіденційність персональних даних в умовах дії правового режиму воєнного стану зазнало певних обмежень. Це опосередковано тим, що доступу до персональних даних та їх обробка надають можливість допомогти стримати та подолати загрози для національної безпеки.

Ключові слова: *права людини, забезпечення прав, правове регулювання, нормативно-правові засади, міжнародні стандарти.*

Summary. *The article is devoted to the study of the normative and legal foundations of ensuring human rights in Ukraine. It has been established that the provision of human rights is a single, integral and qualitatively independent phenomenon of the legal system, which is a complex of interconnected and interacting elements that create appropriate legal and factual opportunities for everyone to fully exercise their rights and freedoms.*

The general provisions characterizing the provision of human rights are singled out, namely: 1) it is a system of socio-economic, political, legal conditions, ways and means; 2) measures through which the content of the guarantee is expressed, aimed at the actual implementation and protection of the rights that are the object of the guarantee; 3) the specified measures determine the availability of equal opportunities when the subject of law enters a specific legal relationship; 4) the specified measures are a security system of legal and social mechanisms, which was formed in a specific state in accordance with the existing state of development of social relations, etc.

It has been established that the regulatory and legal provision of human rights is a complex of interrelated and interacting elements of imperative-normative regulation and organization of the activities of subjects and objects of

management, which create appropriate legal and factual opportunities for everyone to fully exercise their rights and freedoms.

It is noted that the content of regulatory and legal protection of human rights will be influenced by both the state of functioning of state bodies and the development of democratic institutions in the state. The fundamental normative legal acts, which in a certain way ensure human rights, are singled out. Emphasis is placed on the limitations of human rights during the legal regime of martial law. It was established that the provision of human rights during the legal regime of martial law should correspond to general ideas about human rights, taking into account corrections that cannot be rejected.

It was revealed that the right to confidentiality of personal data under the conditions of the legal regime of martial law was subject to certain restrictions. This is mediated by the fact that access to personal data and its processing provide an opportunity to help contain and overcome threats to national security.

Key words: *human rights, ensuring rights, legal regulation, legal framework, international standards.*

Постановка проблеми. Розвиток та адаптування нормативних стандартів України до європейських постулатів призводить до переоцінки змісту вихідних начал функціонування будь-якої держави, що закріплено на конституційному рівні [1]. Не виключенням є сфера забезпечення прав людини. Одночасно, впровадження правового режиму воєнного стану лише актуалізовано пошук нових підходів до впорядкування суспільних відносин загалом, та умов забезпечення прав людини зокрема. Сфера забезпечення прав і свобод людини й громадянина як об'єкт правового регулювання в умовах особливого періоду потребує переосмислення механізмів забезпечення права на належний рівень медичної допомоги, права на свободу та безпеку, права на приватне життя, свободу совісті та свободу зібрань, права на освіту, захисту від злочинів та захисту жертв злочинів і

тому подібне. За таких умов, юридичне забезпечення прав людини потребує переформатування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Встановлення сутності нормативно-правового забезпечення прав людини в умовах сучасності є малодослідженими. Окремі праці, що можуть являться основою для цього дослідження присвячено правам людини, а також їх нормативного закріплення у цілому. Зокрема, це висновки, яких зроблено: Є.В. Білозьоров [2], Л.Л. Богачова [3], А.Ю. Гурик [4], В.В. Туряниця [5]. Таким чином, питання удосконалення законодавчого забезпечення прав людини є своєчасними та актуальними. *Метою цього дослідження є встановлення стану нормативно-правового забезпечення прав людини.*

Виклад основного матеріалу. В Україні на конституційному рівні закріплено, що забезпечення прав і свободи людини визначає суть та зміст діяльності держави [1]. Термін «забезпечення» (означає «запоруку; умову, котра забезпечує що-небудь») у пристосуванні до забезпечення прав людини й громадянина означає умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі та всебічну охорону прав та свобод особи. Система юридичного забезпечення прав людини й громадянина зазнали змін щодо сукупності об'єктивних і суб'єктивних чинників, яких спрямовано на практичну реалізацію таких загальновизнаних прав, як: право на заборону катувань та нелюдського чи такого що принижує, поведження або покарання; право на охорону здоров'я; право на медичну допомогу; право на медичне страхування; право на свободу та безпеку та право на справедливий суд; право на приватне життя, свободу совісті, свободу вираження поглядів, свобода зібрань тощо.

Забезпечення прав людини виступає єдиним, цілісним і якісно самостійним явищем правової системи, яке є комплексом взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, які створюють належні юридичні й фактичні можливості для повноцінного здійснення кожним своїх прав і свобод. До складових елементів забезпечення прав і свобод особи можна віднести:

правовий статус особи, юридичні гарантії прав і свобод та загальносоціальні умови. Вони знаходяться між собою не в простих односторонніх зв'язках, їхні зв'язки є взаємними, тобто всі елементи впливають один на одного. При цьому, взаємозв'язок правового статусу особи та загальносоціальних умов забезпечення прав і свобод має прояв у тому, що стан розвитку суспільства обумовлює наявність певних запитів, необхідних для нормального існування індивідів, а правовий статус опосередковує юридичні можливості використовувати соціальні блага, створені в конкретно-історичних умовах [5, с. 103].

Є твердження щодо можливості виокремлення системи забезпечення прав як запоруки створення для суб'єктів прав рівних можливостей при реалізації наданих прав, свобод та інтересів [2]. Наприклад, на рівні ЄС забезпечення прав людини (в юридичному сенсі) є сукупністю засобів захисту прав від порушень, процедури поновлення порушених прав і порядок відшкодування завданої шкоди [3].

Слід звернути увагу на можливість тлумачення забезпечення прав людини як системи об'єктивних і суб'єктивних чинників, які мають вираження в соціально-економічних, політичних, юридичних умовах та засобах і створюють реальну реалізацію, охорону та захист прав і свобод громадян [4].

Доцільним є виокремлення загальних положень, які характеризують забезпечення прав людини, наприклад, що: 1) це система соціально-економічних, політичних, юридичних умов, способів та засобів; 2) заходи, через які виражено зміст забезпечення, спрямовано на фактичну реалізацію та охорону прав, які є об'єктом гарантування; 3) указані заходи детермінують наявність рівних можливостей при вступі суб'єкта права у конкретні правовідносини; 4) указані заходи є забезпечувальною системою правових та соціальних механізмів, яку сформовано в конкретній державі відповідно до наявного стану розвитку суспільних відносин.

Ступінь прав людини та засоби, які при цьому використовуються, неоднакові. Обов'язком держави, при цьому, є створення якісних нормативно-правових умов для реалізації наданих законних прав та інтересів. До умов, що сприяють реалізації прав і свобод людини, відносять: рівень розвитку демократії, політичний режим, економічний потенціал суспільства, ступінь розвиненості законодавства, рівень правосвідомості, культури, точність механізму запобігання порушенням прав, їх повне і швидке поновлення.

Нормативно-правове забезпечення віддзеркалює дію імперативно-нормативного упорядкування й організації діяльності суб'єктів та об'єктів управління і формування сталого порядку їх функціонування [6, с. 158]. З іншого боку, нормативно-правове забезпечення втілено в відповідному рівні регулювання, тобто воно є цілеспрямованим впливом норм права на суспільні відносини, що реалізується за допомогою правових заходів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [7, с. 89; 8, с. 39].

Таким чином, нормативно-правове забезпечення прав людини це комплексом взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів імперативно-нормативного упорядкування й організації діяльності суб'єктів та об'єктів управління, що створюють належні юридичні та фактичні можливості для повноцінного здійснення кожним своїх прав і свобод.

Серед основних нормативно-правових актів національного характеру, зміст яких спрямовано на забезпечення прав людини відзначимо наступні Закони України: «Про звернення громадян» [9], «Про запобігання корупції» [10], Кодекс адміністративного судочинства [11], «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [12], «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [13] тощо.

Окремо хотілось би зазначити стан забезпечення прав людини в умовах дії воєнного стану. Ступінь заходів, що вживаються у відповідь на

поточну загрозу мають відповідати меті їх впровадження. Певні права не допускають жодного відхилення від зобов'язань щодо їхнього дотримання, наприклад, права на життя, заборону рабства і примусової праці, дотримання принципу неприпустимості притягнення особи до юридичної відповідальності двічі за одне й те саме правопорушення.

Обмеження щодо права на приватне життя, свободу совісті, свободу вираження поглядів, свобода зібрань є прийнятними лише в тому випадку, якщо вони встановлені законом і пропорційні законній меті, що переслідується, включаючи питання національної безпеки. Значні обмеження звичайної соціальної діяльності, включаючи доступу до громадських місць культу, громадських зібрань, весільних і похоронних обрядів, неминуче можуть призвести до суперечливих скарг на зазначені вище положення. Хоча посилені обмеження вищезазначених прав можуть бути повністю виправданими під час кризи, суворі кримінальні покарання викликають занепокоєння і повинні бути об'єктом суворого контролю. Виключення не повинні спричинювати завищення значущості злочинних засобів. Справедливий баланс між примусом та запобіганням є найбільш доречним, якщо не єдиним шляхом забезпечення цієї групи прав людини.

Щодо права на конфіденційність персональних даних, то в умовах дії правового режиму воєнного стану воно зазнає певних обмежень. Це опосередковано тим, що доступу до персональних даних та їх обробка надають можливість допомогти стримати та подолати загрози для національної безпеки. Моніторинг, відстеження та передбачення є важливими елементами державного нагляду. Щодо права на свободу та особисту недоторканність та права на вільне пересування і свободу вибору місця проживання, то воно зазнало суттєвих змін, пов'язаних із встановленням ряду обмежувальних заходів, що передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [14]. Водночас ці адміністративні заходи слід вважати виправданими, ґрунтуючись на положеннях Європейської конвенції з прав людини, що стосуються охорони

здоров'я, наприклад, ст. 5, 8, 9-11 і т. д. [15]. Зазначимо, що в будь-якому випадку, забезпечення прав людини в період дії правового режиму воєнного стану має відповідати загальним ідеям про права людини з врахуванням корективів, що неможливо відхилити.

Висновки та перспективи. Підсумовуючи зазначимо, що нормативно-правове забезпечення прав людини відобразить цілеспрямований вплив норм права на стан гарантування прав людини шляхом застосування комплексу заходів. На зміст нормативно-правового забезпечення прав людини впливатиме як стан функціонування державних органів, так і розвиток демократичних інституцій в державі. Звернуто увагу на основоположні нормативно-правові акти, що певним чином забезпечують права людини. Зроблено акцент на обмеженнях прав людини в період дії правового режиму воєнного стану.

Література

1. Конституція України. Із змінами, внесеними Законом України від 08.12.2004 р. № 2222-IV. Дата оновлення 01.01.2020 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 13.08.2023).
2. Білозьоров Є.В. Правові гарантії захисту прав і свобод людини в Україні: реалії та проблеми. *Адвокат*. 2009. № 8. С. 26–30.
3. Богачова Л.Л. Юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина в європейському та національному праві. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2011. Вип. 22. С. 56-70.
4. Гурик А.Ю. Гарантії забезпечення права на пенсію державних службовців. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 321–327.
5. Туряниця В.В. Національний і міжнародний механізм забезпечення прав і свобод людини як цілісна правова система: вплив глобалізаційних процесів на їх удосконалення. Сучасні проблеми порівняльного правознавства: зб. наук. праць / редкол.: Ю.

- Шемшученко (голова), Я. Лазур (голова) та ін. Київ: Вид-во УжНУ «Говерла», 2015. С. 103–105.
6. Адміністративне право України: підручник / [Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю.П. Битяка]. К.: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
 7. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку ХХІ століття): монографія / [В.В. Галуцько, В.І. Олефір, М.П. Пихтін, О.О. Онищук, Ю.В. Гридасов, М.М. Новіков, У.О. Палієнко, І.А. Дьомін, О.М. Єщук; за заг. ред. В.В. Галуцька]. Херсон: Херсонська міська друкарня, 2010. 376 с.
 8. Тацишин І.Б. Адміністративно-правове забезпечення інформаційних відносин в галузі реклами: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. Л., 2009.
 9. Про звернення громадян: Закон України від 02.09.1996 р. № 393. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.08.2023).
 10. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 13.08.2023).
 11. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20171215#n9553> (дата звернення: 13.08.2023).
 12. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 09.08.2023).
 13. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 р. № 2811-XII. Дата оновлення: 14.04.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text> (дата звернення: 09.08.2023).

14. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 09.08.2023).
15. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 09.08.2023).

References

1. Konstytutsiya Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k/96-BP.]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (date of access: 13.08.2023).
2. Turyanytsia V.V. (2015). Natsional'nyy i mizhnarodnyy mekhanizm zabezpechennya prav i svobod lyudyny yak tsilisna pravova systema: vplyv hlobalizatsiynykh protsesiv na yikh udoskonalennya [The national and international mechanism for ensuring human rights and freedoms as a coherent legal system: the impact of globalization processes on their improvement]. *Suchasni problemy porivnyal'noho [Modern problems of comparative jurisprudence]*, 103–105.
3. Biloz'orov Ye.V. (2009). Pravovi harantiyi zakhystu prav i svobod lyudyny v Ukraini: realiyi ta problem [Legal guarantees of protection of human rights and freedoms in Ukraine: realities and problems]. *Advokat [Advocate]*, 8, 26–30.
4. Bohachova L.L. (2011). Yurydychni harantiyi prav i svobod lyudyny i hromadyanyna v yevropeys'komu ta natsional'nomu pravi [Legal guarantees of human and citizen rights and freedoms in European and national law]. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovryaduvannya [State construction and local self-government]*, 22, 56-70.

5. Huryk A.YU. (2013). Harantiyi zabezpechennya prava na pensiyu derzhavnykh sluzhbovtziv [Guarantees of ensuring the right to pension of civil servants]. *Publichne pravo [Public law]*, 2, 321–327.
6. *Administrativne pravo Ukrayiny [Administrative law of Ukraine]: pidruchnyk*. K.: Yurinkom Inter, 2005. 544 s.
7. *Administrativne pravo Ukrayiny v suchasnykh umovakh (vyklyky pochatku XXI stolittya) [Administrative law of Ukraine in modern conditions (challenges of the beginning of the 21st century)]*: monohrafiya, Kherson: Khersons'ka mis'ka drukarnya, 2010. 376 s.
8. Tatsyshyn I.B. (2009). *Administrativno-pravove zabezpechennya informatsiynykh vidnosyn v haluzi reklamy [Administrative and legal provision of information relations in the field of advertising]: dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. yuryd. nauk*
9. Pro zvernennya hromadyan: Zakon Ukrayiny vid 02.09.1996 r. № 393 [On appeals by citizens: Law of Ukraine No. 393 dated September 2, 1996]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (date of access: 13.08.2023)
10. Pro zapobihannya koruptsiyi [On prevention of corruption]: Zakon Ukrayiny vid 14.10.2014 r. № 1700-VII [Law of Ukraine dated 14.10.2014 № 1700-VII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (date of access: 13.08.2023)
11. Kodeks administrativnoho sudochynstva Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 06.07.2005 r. № 2747-IV [Administrative Judicial Code of Ukraine: Law of Ukraine dated July 6, 2005]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20171215#n9553> (date of access: 13.08.2023).
12. Pro zabezpechennya prav i svobod vnutrishn'o peremishchenykh osib: Zakon Ukrayiny vid 20.10.2014 p. № 1706-VII [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons]. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (date of access: 13.08.2023).

13. Pro derzhavnu dopomohu sim"yam z dit'my: Zakon Ukrayiny vid 21.11.1992 r. № 2811-XII [On state assistance to families with children: Law of Ukraine dated November 21, 1992 No. 2811-XII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text> (date of access: 13.08.2023).
14. Pro pravovyy rezhym voyennoho stanu: Zakon Ukrayiny vid 12.05.2015 r. № 389 [On the legal regime of martial law: Law of Ukraine dated May 12, 2015]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (date of access: 13.08.2023).
15. Konventsia pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod: Mizhnarodnyy dokument vid 04.11.1950 r. [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: International document dated November 4, 1950]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (date of access: 13.08.2023).